

Дім на горі (скорочено)

Валерій Шевчук

Повість-преамбула до роману-балади "Дім на горі"

У душі Володимира панував тихий і незвичний спокій. Його радувало все — і горобці в поросі, і дим із димарів, і молодиця з відрами. Він зайшов на шкільне подвір'я, сторож недовірливо до нього поставився, аж поки не подивився його, нового директора, документи. Повів у кімнату, завалену мотлохом та запилену. Прийшла висока худа вчителька Олександра Панасівна, якась ніби сердита — і за кілька хвилин помешкання вже блищало чистотою від її вправних рук. Володимир побачив на подвір'ї в домі на горі жінку,, від якої струменіло дивне голубе сяйво, що притягувало, ніби магнітом.

Високий сивогривий чоловік у супроводі кіз неквапно йшов берегом. Цілий день він, пасучи своїх подруг, милувався краєвидами, тоді приходив додому, дружина Марія доїла кіз, потім вони сідали на веранді, пили молоко, і дід Іван записував щось до товстого зошита.

Володимир сидів на постелі, розтираючи набряклу від протеза ногу. Його нестерпно тягло піднятися до будиночка на горі, побачити ту жінку, яка відібрала увесь його зір та всю увагу.

Галя часом закривалася в кімнаті, вбиралася в найкращий одяг і милувалася своєю красою. Інколи бачила в дзеркалі втомлену, постарілу жінку, яка сама ростить сина й доглядає хвору бабусю. Коли Володимир, шкутильгаючи, все ж піднявся до будиночка, то мало не зомлів, і жінка дала йому води, сама теж чомусь зніяковівши. Бабуся розповіла Галі, що дім, у якому вони живуть, — особливий. Тут споконвіку володарювали одні жінки. До них приходили чоловіки: від тих, хто з'являвся згори, невідомо звідки, були одні неприємності. Від них народжувалися хлопчики, які полишали дім і пускалися в мандри. Якщо ж чоловік приходив знизу і просив води — залишався, народжувалися від нього дівчатка. Галя і вірила в бабусині розповіді, і не вірила. Коли прийшов Володимир і вона його напоїла водою зі своїх і рук, бабуся зраділа й сказала, що це — доля. У Галі теж тенькнуло серце, згадала Анатолія, що зійшов, як сірий птах, звідкись із гори, зачарував її очима, а потім, добившись її любові, покинув уже вагітну. Тепер вона має золотоногого Хлопця, що гасає, як вітер по урвищах та скелях. У Олександри Панасівни п'ятеро дітей. Кожен зайнятий ділом — хлопчики пішли стояти в черзі по гас, дівчата — по хліб, старша — прати білизну. Сама жінка копає картоплю, пере, підмазує хату, лагодить горище, а їх кілька промайнуть одночасно то у вікні, то на вгороді, то на подвір'ї.

Ночами вона часто згадує свого чоловіка, кремезного шевця, пропахлого шкірами, з такими синіми очима, що раз ввійшовши в душу, не вийдуть із неї. Микола не повернувся з війни, Олександра вчителює й виховує п'ятьох дітей, дає лад у господарстві. Інколи їй вчувається, як тихенько заграє на стіні інструмент, що любив на

ньому грати її чоловік.

Галину дуже дивували ті збіги з бабусиними оповідями-казками, які ставалися в її житті: "Усе це переколошало Галину душу, бо вже починала губити межі, де в цій історії фантастичне, а де реальне. Знала бабчину здатність надавати всьому неприродного значення, але цей збіг подій, що навалився притьма, був разючий". Володимир у Галі викликав дивне почуття, але вона боялася повірити собі, відкритися. Навіть вдягла найгірший, сірий одяг, коли йшла білити школу, наводити в ній лад. Він "впивався її красою, і аж стогнати йому хотілося, наскільки далека вона була й недоступна". Вона "закушувала губу й натужно намагалася розв'язати пекуче завдання: вийти — це волю загубити, а не вийти — загубити кохання". Але не витримала його очей, відкрила серце, і вони пішли по життю разом. Бабуся раділа, їй стало краще, вона могла навіть сама ходити.

Марія Яківна помічала інколи в чоловікові ніби якийсь дивний вогонь, коли той сідав і щось цілими днями писав, покинувши кіз. Ще раніше він покинув роботу бухгалтера, і його не обходили домашні клопоти, чи є їсти і що саме. Дітей у них не було. Марія, хоч і боялася розсердити чоловіка, пішла вчителювати, знаходячи розраду в першачках. Іван, блукаючи горами, узбережжям, завжди приносив їй букетик польових квітів. Вона брала найкращі й засушувала. {Вони милувалися заходом сонця щодня, і кожного разу він був різний. "...Вона розуміла, що тільки й щастя її, що біля цього чоловіка. Боялася, що мить оця швидко мине..."

Старша дочка Олександри Панасівни задивилася на Хлопця — який він золотонігий, який вправний у рухах, коли біжить, коли фарбує парти. Хлопець задивився на тоненьку дівчину, як вона прала на річці білизну, і сказав, що покаже їй свої володіння. Неоніла погодилася, і Хлопець повів її у підземні ходи. Там у нього була навіть кімната. Стали юнак і дівчина судженими, поклялися одне одному у вірності, скріпивши клятву кров'ю.

Якось хлопець спитав у Галі про свого батька, захотів дізнатися хоча б його прізвище. Але мати розсердилася чомусь і назвала спересердя перше-ліпше, що спало — "Пугач".

Іван-козопас дописував свій п'ятий зошит. І снилися йому чорняві, темноокі ненароджені його сини, кликали до себе.

Через десять років Хлопець, тепер уже огрядний чоловік, повертався додому, радісно дивлячись на знайому вулицю, яку пам'ятав до дрібниць. З дому на горі вийшла дівчина — знайома й незнайома. Спитав, чи Галина Іванівна вдома. Та відповіла, що вдома. Це була його сестра Оксана. Мати теж ледь упізнала сина — змінили його і роки, і мандри, і ті випробування, що випали. Сестра не хотіла його визнавати, її дратували його важке тупання в бібліотеці над нею, тютюновий дим, безцеремонність, але терпіла заради матері.

Хлопець пішов до Неоніли. Вона одна залишилася з дівчат при матері. Сердилася на Хлопця, що не писав, а потім подивилася в його очі — і все забула. Уранці сказала вдома, що вони одружуються.

Хлопець пішов до Марії Яківни, попросив зошити діда Івана, якого вже не стало. Жінка радо віддала, адже Хлопець був їхнім правнуком, але попросила поставитися з пошаною. Похвалила його сестру Оксану, яка дуже їй допомагала завжди. Прийшла провідати бабусю Марію і Неоніла. Та привітала її з тим, що дівчина, нарешті, діждалася судженого. І запропонувала, щоб вони йшли жити до неї.

Хлопець перечитував книжки в бібліотеці, що була в домі на горі, її складав прапрадід і доповнювали кожен із чоловіків, які там оселялися. Взявся і він до заповітних дідових зошитів. Сам теж мав на думці писати, тому наполегливо вивчав літературу.

Коли Оксана поверталася додому, до неї причепився якийсь дженджурик. Усе намагався познайомитися, говорив, що хоче винайняти тут, на горі, квартиру. Оксана гордо відтручувала його. Галина, побачивши цю картину, змушена була застерегти дочку, адже вона вже колись потрапила в таку історію, повіривши якомусь залітному птахові. Ось звідки і з'явився Хлопець. Оксана була впевнена, що з нею таке не трапиться, але при наступній зустрічі з дженджуриком танула від його очей, не могла позбутися їхньої магії. Одного разу до будинку прилетів великий сірий птах і перетворився на дженджуристого юнака, який, заглядаючи попід вікнами і сумно зітхаючи, вкинув у відчинену кватирку букет троянд. Коли Оксана прокинулася, у неї в кімнаті лежали сотні трояндових пелюсток.

А "Хлопець сидів обійнятий м'якою радістю: широкий світ клався йому перед очі. Здалося йому, що вийшло з-за хмари сонце, і він побачив себе загорненим у хмару огненного світла. Озирнувся, бо подумав, що жінки перестаралися там, на кухні, і запалили дім, але палала вже ціла вулиця і весь краєвид перед очима. Тоді він зрозумів, що світло горить у ньому самому. Мозок його освітила миттєва блискавка — чудове сяйво увійшло в його душу, запліднивши навіки його життя. В серце впала іскра блаженства, залишивши в ньому назавжди відчуття неба. Звів очі і пізнав раптом космос, повний нескінченного простору, густо заповнений круглими темними та ясними тілами. Погідний ритм упізнав він у всьому — там, у небі, і тут, на землі: рух планет, соку і крові, рух живих та мертвих тіл. Він збагнув раптом: не мертвий світ лежить навколо нього, а жива тремтлива матерія, що виповнює небо, землю і все, що є. Живу присутність він пізнав у всьому, і це наповнило його справжнім щастям. Зрозумів: весь світ дивовижно улагоджено і все діє співмірно до добра кожному, а основним приципом світу є все-таки любов. За кілька секунд побачив і пізнав більше, ніж за всі десять років своїх мандрів. Від цього затремтіли в нього ніздрі, а очі пролляли туди, на вулицю, яку нещодавно так пильно озирали, всю його любов, тугу, занепокоєння та біль. Рука його мимохіть потяглася, щоб натрапити на олівця чи ручку, але завмерла в повітрі.

— Тільки не поспішати, — прошепотів він. — Тільки не поспішати!"

Критика, коментарі до твору, пояснення (стисло):

Роман-балада "Дім на горі" складається з двох частин. У першій ("Дім на горі.

Повість-преамбула") розповідається про життя чотирьох поколінь, які живуть у домі на горі з 1911 по 1963 рр., але у долі кожного чомусь уперто простежується низка загадкових і дивовижних послідовностей. Друга частина роману, що має назву "Голос трави", складається з 13 новел, які об'єднуються підзаголовком "Оповідання, написані козо-пасом Іваном Шевчуком і приладжені до літературного вжитку його правнуком у перших". У творі відчувається барокове поєднання високого (духовного і низького (буденного): дім на горі — це фортеця нашої духовності, а підніжжя гори — це поле боротьби добра і зла, світла і темряви. Багато епізодів нагадують притчі, мають символічне значення, наприклад, самотності, роздвоєння людини, блудного сина, дороги і т. ін.